

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ТА ОСНОВНІ ЦІЛІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ
ДОРΟΣЛИХ**

У статті розкрито зміст понять "освіта через все життя", "продовжена професійна освіта", "додаткова професійна освіта". Розглянуто сутність питання освіти впродовж всього життя, а також концептуальні основи професійної перепідготовки дорослих. Значну увагу звернено на досягнення основних цілей та розв'язання принципових питань професійної перепідготовки.

Структура системи післядипломної освіти (ПО) в Україні складається з автономних, здебільшого некорельованих гілок, у тому числі в питаннях фінансування: ПО педагогічних кадрів, ПО медичної галузі, ПО державної служби, ПО галузей промисловості, енергетики та транспорту. До того ж рівень ПО різних галузей суттєво відрізняється; відзначимо, що останнім часом відбуваються позитивні зміни систем ПО металургійної, нафтогазової, харчової та переробної галузей, залізничного та авіаційного транспорту. Позитивні тенденції обумовлюються, по-перше, фінансовим станом самих галузей, по-друге, наявністю потужних закладів ПО, що залишилися з часів СРСР; по-третє, виникненню та розвитком корпоративних навчальних закладів.

На засіданні секції післядипломної освіти підсумкової колегії Міністерства освіти й науки 22 лютого 2006 року, в якому взяли участь керівники відомих закладів післядипломної освіти, був запропонований для обговорення проект Закону України "Про післядипломну освіту". Зокрема, були висловлені деякі зауваження щодо змісту майбутнього закону "Про післядипломну освіту". Перше зауваження стосується визначення цільової направленості Закону. Головною метою його розробки є не узагальнення та констатація норм, які вже містяться в існуючих нормативно-правових актах, а модернізація системи нормативно-правового, фінансового, методичного забезпечення післядипломної освіти. Ця модернізація повинна мати органічний характер: з одного боку спиратися на позитивні вітчизняні традиції, а з іншого – на світовий прогресивний досвід [1].

Зрозуміло, що нормативний документ, метою якого є стратегія та перспективи розвитку післядипломної освіти, має дати відповіді на низку питань, зокрема:

- 1) чітке визначення механізмів фінансування, особливостей бюджетного та позабюджетного фінансування, податкового режиму як для самих закладів освіти, так і замовників їх послуг;
- 2) визначення рівня оплати праці та інших характеристик статуту працівників післядипломної освіти;
- 3) визнання гарантії права на освіту та соціальних гарантій для тих, хто навчається в закладах післядипломної освіти;
- 4) унормування змісту післядипломної освіти;
- 5) організацію взаємодії трьох основних складових системи "держава – освіта – бізнес";
- 6) закріплення нефінансових механізмів управління системою післядипломної освіти з боку держави [1].

Але, звичайно, для створення такого механізму ми не пропонуємо впровадження будь-яких адміністративних заходів, у тому числі процедур ліцензування, акредитації та інших. На ринку післядипломної освіти повинні працювати всі, хто хоче й може навчати. Необхідно ліцензувати навчальні програми та курси, а не навчальні заклади, особливо увагу приділяти тим, що пов'язані з безпекою людини та держави (медицина, техніка безпеки, охорона праці). Для того, щоб розв'язати визначений комплекс проблем необхідно не просто доповнити зміст проекту закону "Про післядипломну освіту", модернізувати його структуру, а, перш за все, змінити його концепцію з урахуванням стратегії модернізації системи післядипломної освіти. На наш погляд, одним із перших кроків у вирішенні цього завдання повинно стати визначення термінології, яка використовується в цьому Законі та в галузі післядипломної освіти взагалі. Під термінологією розуміють не просто вільну сукупність термінів, що використовується, а систему термінів, яка стало впроваджується у визначеній галузі знань та формує основу для її розвитку й удосконалення [1].

Якщо звернутися до проекту закону "Про післядипломну освіту" (розділ 1 "Загальні положення"), то там надається тлумачення термінів: "післядипломна освіта", "перепідготовка", "стажування" та інших, що визначені в основному законом України "Про вищу освіту" від 17.01.2002 року. Вперше в цьому проекті визначено терміни: "неперервна освіта", "неформальна освіта", "формальна освіта". Але на практиці в галузі післядипломної освіти широко вживаються й інші терміни: "освіта дорослих", "освіта впродовж життя", "безперервна освіта", "безперервна професійна освіта", "продовжена професійна підготовка", "продовжена професійна освіта", "додаткова освіта", "додаткова професійна освіта", "додаткова професійна підготовка" тощо, зміст яких визначається їх користувачами на власний розсуд у досить широкому діапазоні. Причому використання деяких термінів замість традиційних об'єктивно відображає бажання погодити їх значення з властивостями об'єкту, що описується [1].

Так, зрозуміло, що термін "післядипломна освіта", який офіційно використовується для характеристики діяльності з освіти дорослих в Україні, не відповідає змісту самої діяльності. Спектр такої діяльності не обмежується критерієм наявності диплому, а стосується всіх дорослих (що вже мають освіту та (або) вже почали виробничу діяльність) та забезпечує найбільш широкому колу осіб можливість адаптуватися до змін технологій і умов роботи, підтримати їх соціальний розвиток через доступ до нових знань та кваліфікацій.

Якщо звернутися до термінології з освіти дорослих інших країн, то варто виділити такі терміни: "освіта через все життя", "продовжена професійна освіта", "додаткова професійна освіта".

Термін "освіта через все життя" трактується як найбільш універсальний та включає всі форми освіти дорослих: сімейну, шкільну, вищу, продовжену професійну, суспільну. Це не технічний або юридичний термін із точно визначеним змістом, а здебільшого загальнокультурний термін для визначення нової парадигми переходу від поетапної ступеневої системи освіти до індивідуальної освіти [1].

Термін "продовжена професійна освіта", який прийшов на зміну терміну "продовжена освіта", почав широко використовуватися в європейській освіті у 70-80 роках минулого сторіччя та встановив акцент на професіоналізмі як умові задоволення вимог прогресуючої економіки. Цей термін наразі має також універсальне значення та підкреслює професіоналізм системи освіти дорослих як не роз'єднувальний, а навпаки інтегруючий фактор [1].

Термін "додаткова професійна освіта" використовується в Росії як додаткова підготовка для тих, хто щонайменше має середню освіту для покращення компетенції. На сьогодні ця гілка освіти дорослих координується більш ніж 500 навчальними закладами та частково фінансується відділом додаткової професійної освіти Міністерства загальної та професійної освіти Росії [1].

Оскільки освітня система України прагне стати повноцінною складовою європейської освітньої системи, у тому числі в галузі освіти дорослих, вважаємо за доцільне вживати замість терміну "післядипломна освіта" термін "продовжена професійна освіта" або "додаткова професійна освіта", а також систематизувати комплекс термінів "освіта через все життя", "безперервна освіта", "продовжена освіта".

Наприкінці ХХ століття стало очевидним, що традиційна система освіти не справляється з вирішенням тих освітніх проблем, які виникають у ході розвитку суспільства. Ця ситуація характеризується сьогодні як **криза освіти**. Сутність кризи освіти полягає в розриві між стрімким розвитком суспільства і сферою освіти, яка не в змозі пристосуватися до швидкого темпу змін умов життя.

У наш час особливу актуальність і значення набуває ефективний кадровий супровід проведених реформ і перетворень. Одним із **найважливіших завдань** стає завдання організації цілеспрямованої додаткової професійної освіти, що забезпечує підвищення кваліфікації та перепідготовку дорослого населення. Навчання впродовж всього життя є стратегічним напрямом розвитку світової системи освіти. Тридцять років тому ряд авторитетних міжнародних організацій: Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), ЮНЕСКО, Рада Європи оприлюднили концепцію навчання впродовж життя, а в 1996 році міністрами держав ОЕСР встановлено в якості цілі освітньої політики – "навчання протягом життя для всіх верст населення". У 2003 році на Берлінській конференції міністрів освіти держав-учасниць Болонського процесу сприяння розвитку безперервної освіти включено до числа основних цілей створення загальноєвропейського освітнього простору. В середньому 40 % населення країн Європи активного віку (24-65 років) приймає участь в освітніх програмах, що стимулюється наданням субсидій, грантів, частковою (до 50 %) компенсацією платні за навчання [2]. Цілком закономірним є відображення аспектів освіти дорослих у багатьох міжнародних акціях, деклараціях, конвенціях, рішеннях та інших документах міжнародних організацій, де робиться акцент на можливості продовження освіти в зрілому віці як одному з прав людини, і яке розглядається зараз як шлях подолання кризи освітньої системи, формування адекватної сучасному суспільству системи освіти. На сучасному етапі розвитку суспільства освіта стає однією з найважливіших і центральних сфер людської діяльності, яка пов'язана з усіма іншими сторонами громадського життя. Від того наскільки освіта буде задовольняти потреби особистості й суспільства у високоякісних освітніх послугах, принципово залежать перспективи економічного й духовного розвитку країни.

Сучасна економічна ситуація змушує бути готовим упроваджувати й освоювати нову техніку, технологію, вести активну комерційну діяльність. Сьогодні дорослій людині потрібно бути готовою до перепідготовки в швидко мінливих орієнтирах професійної діяльності на ринку праці. Виняткова роль перепідготовки дорослого населення в сучасній системі професійної освіти визначається її відповідальністю за відновлення й збагачення інтелектуального потенціалу суспільства, ліквідацію функціональної неграмотності керівників і фахівців. Базові принципи перепідготовки дорослих ґрунтуються на випереджальному характері змісту навчання, орієнтації на розвиток фахівця як особистості, індивідуалізації навчального процесу, гуманізмі й демократичності освіти [3].

Основним завданням професійної перепідготовки дорослих є подальший розвиток й активне використання освітнього, наукового й інноваційного потенціалів, спрямованих на структурну перебудову, переорієнтацію науково-педагогічних колективів на ті напрямки і форми діяльності, у яких можливе досягнення значних результатів, що забезпечує більш вагомий внесок системи підвищення кваліфікації й перепідготовки в соціально-економічний розвиток країни.

Перепідготовка дорослого населення вимагає розв'язання актуальних завдань послідовного переходу від дискретної до самонастроювальної державно-суспільної системи безперервної освіти. Основою для побудови такої системи є вища школа, яка має в своїй структурі весь спектр і набір освітніх установ і підрозділів системи підвищення кваліфікації й перепідготовки кадрів: академії, інститути, факультети, курси, центри та ін. [4].

Реформування системи професійної перепідготовки припускає створення гнучкої й мобільної системи підвищення кваліфікації й перепідготовки фахівців, що задовольняє постійно зростаючі потреби суспільства в удосконаленні та відновленні знань.

У зв'язку з цим професійна перепідготовка дорослих має бути направлена на досягнення основних **цілей**:

- постійне формування, стимулювання та задоволення потреб у підвищенні кваліфікації та професійній перепідготовці кадрів;
- насичення ринку праці фахівцями з високим рівнем загальної культури й професійної компетентності;

- забезпечення соціальної захищеності, соціальної реабілітації та зайнятості фахівців, усунення всіх форм функціональної неграмотності;
- приведення кадрового потенціалу фахівців до світового рівня;
- збільшення разом з іншими ланками професійної освіти сукупного інтелектуального та духовного потенціалу суспільства, розвиток творчих здібностей людини.

Для цього потрібно забезпечити єдність прикладних, фундаментальних і методологічних знань, які складають основу професійної й загальної культури, широку орієнтацію в підходах до постановки й розв'язання нових проблем і завдань. Необхідне відновлення змісту навчання в тісному зв'язку з досягненнями в розвитку сучасної техніки й технології, наук про природу, суспільство й людину, забезпечення різноманіття, варіативності й гнучкості навчальних планів і програм, оперативного відгуку на потреби ринку в освітніх послугах. Специфіка розв'язання завдань освітньої діяльності в рамках професійної перепідготовки вимагає визначення найбільш значимих теоретичних і прикладних проблем її розвитку. До числа теоретичних можна віднести: вивчення загальних закономірностей організації професійної перепідготовки; обґрунтування ролі й місця професійної перепідготовки в системі додаткової освіти; визначення методологічних підходів до освітньої кар'єри педагогів; співвідношення вимог освітніх співтовариств як у міжнародному, так і в загальноукраїнському масштабі до якості професійної перепідготовки; виявлення критеріїв оцінки ефективності діяльності системи професійної перепідготовки працівників освіти. До числа прикладних можна віднести: варіативні можливості сучасної системи професійної перепідготовки дорослих; визначення шляхів інтеграції додаткових освітніх програм у масштабах країни в цілому й у рамках світового співтовариства; практичне обґрунтування перспектив організації освітньої діяльності у відкритих і закритих системах; визначення ролі громадськості в розвитку додаткових освітніх програм; місце особистості в системі професійної перепідготовки. Нами перераховані тільки деякі з теоретичних і прикладних проблем удосконалення професійної перепідготовки. Їх розв'язання неможливе без залучення наукового потенціалу в сферу додаткової освіти. Необхідно створити сприятливі законодавчі передумови для системи професійної перепідготовки, які дозволили б не тільки зберегти існуючі установи додаткової освіти, але й визначити їхнє місце в системі освіти в цілому [5].

Світові темпи розвитку системи професійної перепідготовки перевершують темпи розвитку традиційної системи навчальних закладів. Адже умови життя, які постійно оновлюються, змушують людину постійно вдосконалюватися. Не випадково ООН висунула тезу: освіта не на все життя, а через все життя. Розширення ж поля освітньої активності багато в чому стало можливим завдяки використанню нових телекомунікаційних технологій [2].

Одним із важливих аспектів модернізації системи освіти стають взаємозв'язок і взаємодія професійної перепідготовки з реальним сектором економіки та формування нових підходів до організації підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів шляхом наближення замовлення до споживача, реалізації спільних консультаційно-освітніх проектів [2]. На сучасному етапі розвитку підготовки професійних кадрів можна дотримуватися будь-яких схем навчання, але найбільш важливими, на наш погляд, залишаються розвиток комунікативної компетентності та підвищення культури відносин [4].

Найбільший зміст і ефективність системи професійної перепідготовки полягає саме в тому, що будучи варіативною за структурою запитів і звернень широких груп педагогічної громадськості, вона являє собою жорстко контрольовану з боку держави систему формування в людини професійних навичок й особистісної спрямованості [6].

Таким чином, розвиток професійної перепідготовки дорослих в органічному зв'язку з потребами суспільства вимагає розв'язання принципових **питань**, до яких відносяться:

- створення ефективної державної підтримки системи підготовки й перепідготовки кадрів;
- організація діяльності освітніх установ відповідно до потреб ринку праці;
- підвищення ефективності професійної перепідготовки шляхом застосування засобів і методів навчання, які пов'язують зміст навчання із практичними потребами фахівця, наближення навчання до конкретного робочого місця за допомогою використання нових інформаційних технологій.

Зміни, які відбуваються в суспільстві, вимагають постійного розвитку науково-методичного й інформаційного забезпечення з метою створення адаптованої системи підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки кадрів, що дозволяє швидко задовольняти потреби людей у додатковій освіті [6].

Пріоритетними напрямками цих робіт є:

- прогнозування розвитку ринку праці з метою випереджувальної підготовки фахівців;
- дослідження ринку освітніх послуг;
- розвиток інформаційного забезпечення системи підвищення кваліфікації й професійної перепідготовки дорослих;
- формування сучасного учбово-методичного забезпечення;
- розробка сучасних засобів проектування й керування освітніми процесами;
- оптимізація міжнародного співробітництва;
- поєднання процесу навчання і консультування, засноване на широкому використанні інформаційних технологій;
- організація дистанційного навчання у формі активної взаємодії персоналу з викладачами-консультантами через комп'ютерні мережі;

– створення організаційно-методичного середовища, яке б функціонувало в єдиному телекомунікаційному просторі країни з широким використанням уже наявних у системі вищої школи мереж й інших засобів телекомунікацій.

Система професійної перепідготовки покликана забезпечити безперервність освіти й розвиток людських ресурсів відповідно до потреб суспільства й економічного розвитку країни, повинна здійснюватися силами провідних спеціалістів-розроблювачів новітніх технічних і технологічних рішень, а професорсько-викладацький склад, поряд з основними завданнями, повинен регулярно вдосконалювати свою педагогічну підготовку з урахуванням досягнень андрогогіки [4].

До "освіти дорослих" можна справді зарахувати всі рівні головним чином вищої освіти (неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта), післядипломну освіту (перепідготовка, спеціалізація, підвищення кваліфікації, стажування), різні форми навчання поза вищими навчальними закладами (вечірні, народні університети, лекторії, спеціальні курси) та ін. В Україні є всі складники освіти впродовж усього життя. Таку систему освіти ще часто називають системою післядипломної освіти [7].

У контексті сказаного стає зрозуміло, що освіта в сучасному світі: має бути максимально індивідуалізованою (з урахуванням природних здібностей, психологічних особливостей індивіда); будуватися на найкращих освітніх технологіях (щоб – найголовніше – навчити людину вчитися, тобто самовдосконалюватися, знаходити нові знання на базі здобутих); бути справді в безперервному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. <http://ipn.nau.edu.ua/content/view/full/199/94/lang.ua/>
2. <http://www.smolin.ru/read/education/>
3. [Валицкая А.П. Философские основания современной парадигмы образования // Педагогика. – 1997.– № 3. – С. 15 -19.](#)
4. Синенко В.Я., Агавелян Р.О., Жарова Г.Н., Сайдакова Л.А. Обновление системы профессиональной переподготовки работников образования // Образование без границ. – 2004. – № 1. – С. 11-15.
5. [Байденко В.И. Стандарты в непрерывном образовании: концептуальные, теоретические и методологические проблемы. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 296 с.](#)
6. <http://lib.sportedu.ru/Press/tpfk/2001n12/P3-6.htm>
7. <http://www.personal-plus.net/188/1154.html>
8. <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/pdosv/knc>
9. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
10. http://www.mon.gov.ua/laws/ZU_2984.doc
11. [Валицкая А.П. Модели образовательных систем и подходы к стандартизации // Образовательные стандарты: Материалы международного семинара. – СПб.: Образование, 1995. – С. 50-55.](#)
12. Слостенін В.А. Професіоналізм педагога: акмеологічний контекст // Педагогічне освітання і наука. – 2002. – № 4. – С. 4-9.

Матеріал надійшов до редакції 23.03. 2007 р.

Прилуцкая Н.С. Приоритетные направления и основные цели развития профессиональной переподготовки взрослых.

В статье раскрыт смысл понятий "образование через всю жизнь", "продолженное профессиональное образование", "дополнительное профессиональное образование". Рассмотрена сущность вопроса образования в течение всей жизни, а также концептуальные основы профессиональной переподготовки взрослых.

Значительное внимание уделено достижению основных целей и решению принципиальных вопросов профессиональной переподготовке.

Prylutska N.S. Preferential directives and fundamental aims of adult's professional training development.

The article provides a clear-cut explanation of such notions as "education throughout the life", "elongated professional training" and "complementary training". It reviews the dominant grounds of such issues as education and professional training throughout the life as well as conceptual fundamentals of adults' professional training. Much attention is paid to the attainment of primary aims and solution of principle problems related to the professional retraining.